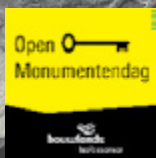

SEPTEMBER 2004

TUD Schrift

93

Historische Vereniging Vlaardingen

Plantage boekhandel Den Draak

Den Draak, zelf ook deel van de
rijke Vlaardingse geschiedenis!

Veerplein 33-35 - 3131 CX Vlaardingen - tel. 010 4358822 - fax 010 4349574 - e-mail: info@plantagedendraak.nl - www.plantagedendraak.nl

MARAGCO B.V.

Western

aircharters holland b.v.

BRITISH AIRWAYS
WORLD CARGO

PERISHABLES CALL CENTRE
BENELUX

Maragco B.V. Rotterdam - Airport
Postbus 39 - P.O. Box 39
3130 AA Vlaardingen
Tel : (010) 437 16 38
Fax: (010) 462 60 51

Stout Grafische Dienstverlening

A. Hoogvlietstraat 6
3134 CC Vlaardingen
tel. 010-2480603
fax 010-4344878

email: info@stout.nu

www.stout.nu

Voor kopieën (ook in KLEUR)

moet je
naast
de molen zijn!

maandag t/m vrijdag
van 09.15 - 17.30 uur

DRUKKERIJ/COPYSHOP

A. OUWENDIJK
naast de molen

Kortedijk 16a-b
3134 HB Vlaardingen

Vlascom CV

Vlaardingse Assurantie Combinatie cv

Spoorstraat 2
NL - 3134 TA Vlaardingen

Website: www.vlascom.nl
e-mail: info@vlascom.nl
Tel +31(0) 10 248 04 85
Fax +31(0) 10 234 45 00

Advies op het gebied van:

Schadeverzekeringen
Watersportverzekeringen
Levensverzekeringen, Pensioenen
Financiële planning
Schadebegeleiding
Financiering, scheepshypotheek
Vermogensbeheer

De Historische Vereniging Vlaardingen heeft tot doel het bevorderen van:

- de belangstelling voor en de kennis van de stad Vlaardingen en haar bewoners;
- het behoud en het herstel van gebouwen en stedenbouwkundige structuren en landschappen;
- het behoud en het verzamelen van die gegevens die van belang zijn voor de geschiedenis van de stad.

De contributie bedraagt € 16,50 per jaar, voor jongeren t/m 25 jaar € 12,00 te voldoen per accept-girokaart. Het bankrekeningnummer van de vereniging is 39.56.57.016, het postgironummer is 750978. Leden krijgen jaarlijks het Historisch Jaarboek en 4 x per jaar het verenigingsblad Tijd-Schrift.

Het bestuur is als volgt samengesteld:

W.C. den Breems, voorzitter
C.J. Hart, secretaris
A.W.J. Andriessen, penningmeester
J. van Elk
E.A. Lohmann
A. Ouwendijk
E. van Rongen

Adres secretariaat/ledenadministratie:

Prins Bernhardlaan 12
3135 JB Vlaardingen
Telefoon (010) 434 7063

Adres ledenactiviteiten:

Kortedijk 16a/b
3134 HB Vlaardingen
Telefoon (010) 435 3322 (kantoor)
(010) 434 2474 (thuis)

Adres losse verkoop publicaties:

Arnold Hoogvlietstraat 69
3134 CD Vlaardingen
Telefoon (010) 434 6864

Redactie Tijd-Schrift:

E. van Rongen, eindredacteur
K. Bloem
C.M. van den Boogert
A. Maarleveld
B. Ruigrok

Redactie-adres:

Paul Henri Spaakring 22
3137 DJ Vlaardingen
Telefoon (010) 474 9416

Bijdragen aan de inhoud van Tijd-Schrift zijn van harte welkom. In verband met de geautomatiseerde verwerking van de teksten ontvangt de redactie deze graag op 3,5" diskette of per e-mail: info@histervlaardingen.nl t.a.v. de redactie.

ISSN 1380-2992 © Historische Vereniging Vlaardingen

Niets van deze uitgave mag worden vernieuwvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Internet: www.histervlaardingen.nl
E-mail: info@histervlaardingen.nl

Productie: Stout Grafische Dienstverlening

*Prins Bernhard bracht een bezoek
aan het luchtdoelgeschut bij
boerderij Hoogstad, detail.
(© Collectie Visserijmuseum/
Vlaardings Museum)*

Redactioneel	3
11 september - Open Monumentendag	4
Verdedigingswerken in Vlaardingen	
<i>T. de Ridder</i>	5
De burcht van Dirk III	
<i>T. de Ridder</i>	11
Het luchtdoelgeschut bij boerderij Hoogstad	
<i>J.P. ter Brugge</i>	16
Verhalen van steden	19
Strijd om het Vlaardingse gemeentewapen	
<i>H.J. Luth</i>	20
Wetenswaardigheden	24
Ledenactiviteiten	28

LIEVREDOOR
Antiquariaat en boekhandel

In- en verkoop
van oude, curieuze,
verzamelwaardige
en antiquarische
boeken

Hoogstraat 53 - 3131 BL Vlaardingen
Telefoon (010) 434 71 52

Openingstijden: dinsdag t/m zaterdag
van 12.00 tot 17.00 uur

heto
schoonmaakbedrijf b.v.

J.H. van 't Wout

Kon. Wilhelminahaven NZ 1
3134 KE Vlaardingen
Tel.: (010) 435 51 66, fax: (010) 435 04 76

Voor het repareren van boeken
en het inbinden van
tijdschriften

Marieke Velthuisen
Dalkruid 47
3137 WK Vlaardingen
Tel: 010 - 4746167
E-mail: g.velthuisen@hccnet.nl

ECHTE VLAARDINGERS
KOPEN HUN TAPIJT BIJ:

Hofman
stofferij

Kuiperstraat 39b
3131 CH Vlaardingen
Tel/fax: 010-4351073

EEN UITERST BETROUWBAAR EN
VAKKUNDIG ADRES

TAPIJT - GORDIJNEN - VINYL
ZONWERING - BEHANG

**HISTORISCH
GEZIEN**

4 ETAGES
MET LIFT

- WONEN
- SLAPEN
- KINDER
MEUBELEN
- ACCESSOIRES
- MODE
- KADO'S

het waagat

Markt 57
Vlaardingen
010 - 434 38 44

woon-ideeënwarenhuis

Waal even binnen...

De Witte
GARANTJEMAKELAARS

medio 2004 Korte Hoogstraat 4a
te Vlaardingen

Schiedamseweg 26
3134 BL Vlaardingen
Tel. 010 - 434 38 44

NVM

**DIJKSHOORN
EUROMOVERS**

AL MEER DAN
50 JAAR
VERHUIZEN!

WWW.DIJKSHOORN.NL TRAWLERWEG 8 3133 KS VLAARDINGEN TEL.: + 31 (0)10-2480522

Op de barricaden

Dit Tijd-Schrift is, evenals de septembernummers van de afgelopen jaren, gewijd aan Open Monumentendag. Het bevat een aantal artikelen die betrekking hebben op het thema van OMD, en dat is dit jaar "verdediging". Nu is Vlaardingen natuurlijk nooit een versterkte vesting geweest die tegen aanvallende horden barbaren moest worden verdedigd, maar in de loop van de geschiedenis zijn er toch wel wat momenten geweest dat het de moeite waard was om op de barricaden te gaan om het stedelijk (of voorstedelijk) erfgoed te verdedigen. Tim de Ridder en Jeroen ter Brugge doen daar in een drietal artikelen verslag van. Onze stadsarchivaris, Harm-Jan Luth, schreef het vierde verhaal – over een verbale strijd over het Vlaardingse gemeentewapen. En dat heeft dan weer betrekking op het tweede thema van OMD in Vlaardingen: het Stadswapen, als onderdeel van het provinciale project Verhalen van Steden.

Deze historische bespiegelingen worden gevolgd door een verslag van verontrustende gebeurtenissen in het recente verleden. Zaken die de Historische Vereniging Vlaardingen noodzaken om ook in 2004 weer op de barricaden te klimmen. De HVV is destijds opgericht als reactie op gemeentelijke plannen voor grootscheepse sloop van het historische stadscentrum. Ondanks de inspanningen van de HVV is er helaas inderdaad heel wat verdwenen. Anderzijds is er mede door toedoen van de HVV ook het nodige bewaard gebleven en staan er diverse panden op de landelijke dan wel gemeentelijke monumentenlijst. Daar hoeven we ons in principe niet meer zo snel druk over te maken. Er zijn echter nog heel wat gebouwen, ook uit het meer recente verleden, met name de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog, die de HVV het bewaren waard vindt. We hebben daar in eerdere Tijd-Schriften al vaker op gewezen. Helaas zitten we op dit moment met een gemeentebestuur, en misschien nog wel meer met een gemeentelijk apparaat, dat weinig of geen oog heeft voor historische waarden in het stadsbeeld. Natuurlijk moeten we de blik op de toekomst richten, maar we mogen daarbij het verleden niet uit het oog verliezen. En dat dreigt op diverse plaatsen wel degelijk te gebeuren. Onze voorzitter, Wout den Breems, is één van degenen die heel wat tijd en energie besteedt om namens de HVV het bestuurlijk apparaat van deze stad wat historisch besef bij te brengen. Hij doet daar uitgebreid verslag van, vooral omdat u als leden van deze vereniging er recht op hebt te weten wat er zoal aan de hand is, en wat uw vereniging doet om een van haar doelstellingen – behoud van historische panden en stadsgezichten – na te streven. Als het moet, dat wil zeggen als er geen constructief overleg meer plaats kan vinden, gaan we daarvoor in het uiterste geval ook de barricaden op.

Ten slotte jeuken mijn vingers ook nog om iets te zeggen over de Hoogstraat en het Hoogstraatmakerproject. Ik ben gelukkig niet de enige die daar een uiterst negatief gevoel over heeft, en ik hoef de mening van anderen niet te herhalen. Maar: wat een verspilling van tijd, geld en energie is dat, zeg! En de Hoogstraat gaat steeds maar verder achteruit ... hoe lang nog...??

Eric van Rongen
Eindredacteur

11 september Open monumentendag

Al sinds enige jaren krijgt de Vlaardingse werkgroep “Open Monumentendag” gastvrijheid in Tijd-Schrift van de Historische Vereniging Vlaardingen. Niet alleen omdat de artikelen over de onderwerpen van de Open Monumentendag de moeite van het lezen door de doel-/ledengroep van de HVV waard zijn, maar ook omdat we allemaal een gezamenlijke interesse hebben die Cultuurhistorisch Vlaardingen genoemd zou kunnen worden.

Het landelijke thema voor 2004 is gericht op ‘verdediging’ – met een mooie titel “Merck toch hoe sterck”. U kent ongetwijfeld deze titel: onderdeel van “Valerius Gedenckclancken” (Adriaan Valerius, ca. 1575 – 1625). Onze werkgroep had bij de voorbereiding van deze dag ook hele wilde plannen: van het nabouwen van de verdedigingstoren van de oude ontginningsboerderij Holy, tot het nabouwen van het kasteel zoals dat gestaan moet hebben op het vml. Kolpabad-terrein. Helaas – toen we de haalbaarheid van de plannen bekeken, leek slechts een tweetal exposities, een aantal artikeltjes in Tijd-Schrift en een provinciale “stadswapen-tocht” mogelijk te zijn.

We brengen dus toch graag even de exposities over de (weinige) verdedigingszaken van Vlaardingen onder uw aandacht. Een en ander wordt, met medewerking van het Stadsarchief, tentoongesteld in het Vlaardings-/Visserijmuseum aan de Westhavenkade, dat deze dag van 12 tot 5 uur geopend is. Daarnaast heeft Jan Anderson in zijn Streekmuseum natuurlijk een aantal zaken, die de volkskundige aard van ‘verdediging’ benadrukken, en hij zal daar op die dag extra aandacht aan besteden. Wist u trouwens, dat het restant van het kanon in zijn ‘museum-voortuin’ afkomstig is van het ‘verdedigings-eiland’ dat voor Vlaardingen in de Maas gelegen heeft? Het museum is open van 2 tot 4 uur.

Bij beide musea zal ook de provinciale (Erfgoed-huis-) wandelroute door Vlaardingen verkrijgbaar zijn, zodat u die dag in Vlaardingen op zoek kan gaan naar de leeuw, zoals die ook in het Vlaardingse stadswapen voorkomt.

En helaas: daar zult u het dit keer wat Vlaardingen betreft mee moeten doen. Wilt u echt iets in de buurt bezoeken om van het thema ‘verdediging’ ten volle te kunnen proeven: fiets dan via het Streekmuseum en het Vlaardings-/Visserijmuseum naar het Station en neem de trein naar Hoek van Holland. Daar doet ook het Verdedigingsmuseum ‘Fort aan den Hoek van Holland’ (anno 1800-zoveel) mee aan deze monumentendag, en toont u alles over het leven in zo’n fort.

Maar we beloven u: volgend jaar zal Vlaardingen zelf weer bol staan van de Open Monumentendag-vlaggen (die hangen op plaatsen waar u gratis bent uitgenodigd voor een bezoekje). Dan is het thema ‘Religie’, en daar kunnen we in Vlaardingen best wat mee (als we alleen al denken aan de Grote Kerk, die we –in afwachting van dit thema- vorig jaar even in de luwte hielden). Ook staat dan ‘eindelijk’ het verschijnen van het Standaardwerk over de geschiedenis van diezelfde Grote Kerk op het programma. Dus... nog even stilte voor de komende storm!

Open
Monumentendag

Verdedigingswerken in Vlaardingen

Tim de Ridder

Oudste verdedigingswerken

De prehistorie lijkt op het eerste gezicht archeologisch gezien een vredelievende periode. In West-Nederland kennen we geen verdedigingswerken uit die periode. Toch was het niet allemaal pais en vree. Zo is er in Wassenaar een massagraf ontdekt uit de Vroege Bronstijd (circa 2000 voor Chr.).¹ De aanwezigheid van twee ingeslagen schedels en een pijlpunt in de borstkas van één van de twaalf lichamen, wijzen erop dat het hier om een massale slachting gaat. Het is de oudst bekende massamoord in Nederland. Hoewel de prehistorische bewoners van onze kuststreek dus niet zo vredelievend blijken te zijn, dateren de eerste echte verdedigingswerken in West-Nederland pas uit de Romeinse Tijd.

De Romeinse bezetting

In het jaar 12 voor Chr. wordt de inheemse bevolking hier in den lande opgeschrikt. Vreemd uitgedoste mannen trekken in colonnes ons land binnen. Dit hadden ze nog nooit eerder meegemaakt. Wie zijn deze vreemde snoeshanen die vreemde talen spraken? Het zijn de Romeinen. Ze vallen ons land binnen met de intentie om hun toch al immense rijk tot aan de Elbe uit te breiden. Maar de Friezen die in het noordelijke deel van Nederland woonden, lieten zich niet zomaar onderwerpen. Uiteindelijk, na enige decennia van vergeefse pogingen van onderwerping, trok de Romeinse bezetter zich terug ten zuiden van de Rijn. Langs de Rijn ontstond een gordel van forten en wachtposten. Vlaardingen kwam daarmee binnen het Romeinse Rijk te liggen, namelijk binnen de bestuurs eenheid Civitas Cananefatium. Aanvankelijk richtte de Romeinse bezetter zich op de verdediging van de Romeinse noordgrens, de Rijn. Maar in de tweede helft van de tweede eeuw vallen de Germaanse Chauken via de Noordzee het Romeinse Rijk binnen. Het belang van een kustverdediging neemt toe. In de tweede helft van de tweede eeuw bouwen de Romeinen langs de kust diverse forten ter verdediging van waterwegen.

Een Romeins fort in Vlaardingen?²

Op een middeleeuwse kopie van een Romeinse reiskaart uit de derde of vierde eeuw na Chr., bekend onder de naam Tabula Peutingeriana, staan wegen en plaatsen afgebeeld. Het is een schematische kaart met daarop de wegen aangeduid en de plaatsnamen met daartussen de afstanden vermeld. Hoewel de kaart zeer schematisch is opgezet en enorm vertekend is, blijken de schematische ligging en afstanden verbazingwekkend accuraat te zijn. Langs de Rijn hebben archeologen veel plaatsen kunnen identificeren met de plaatsnamen op de kaart, waarbij de afstanden vaak goed kloppen. De plaatsen blijken vooral Romeinse forten te zijn, met een enkele uitzondering, zoals Forum Hadriani (betekent letterlijk de markt van Hadrianus) in Voorburg, waar een Romeinse stad heeft gelegen. Ter hoogte van Leiden, bij het Romeinse fort Matilo, heeft de weg een aftakking gehad in zuidelijke richting naar de Maas. Deze weg die grotendeels langs het tracé van de Corbulogracht ligt, komt

vermoedelijk ergens ter hoogte van Naaldwijk uit bij de Maasmonding. Op de Romeinse reiskaart aangeduid als fl. Patabus (is flavus Patabus, wat letterlijk Bataafse rivier betekent). Tacitus duidde de Maas aan als ‘Os immensum’, dat zoveel betekent als de onmetelijke monding. Plinius gaf het de naam Helinium, waarnaar de archeologische werkgroep zich heeft vernoemd. Vanaf Naaldwijk buigt de weg af in oostelijke richting. En nu gaat het vooral voor Vlaardingen interessant worden. Want vanaf Forum Hadriani (Voorburg) is het naar de eerstvolgende plaats, te weten Flenio, 12 Gallische mijlen. Flenio is vermoedelijk een verschrijving van Elinio. Dat is een andere vorm voor de benaming Helinium. Een Gal-lische mijl is 2220 meter, dus 12 mijlen is 26.640 meter. Als we het bekende en vervolgens het vermoedelijke wegtracé vanaf Naaldwijk in oostelijke richting volgen komen we precies uit in Vlaardingen! Vermoedelijk gaat het hier om een fort dat de monding tegen invallen moest verdedigen. De veronderstelde positie ter hoogte van Vlaardingen is zeker niet on-logisch. Hier kruisten immers drie waterwegen: het Vlaardingstelsel, de Oude Maas en de toenmalige Merwede. Hier lagen niet alleen belangrijke waterwegen die toegang boden tot het achterland, deze moest ook overbrugd worden. Er zullen ofwel bruggen danwel pontverbindingen geweest zijn die verdedigd moesten worden. Uiteraard is het de droom van deze archeoloog om ooit nog resten van deze welhaast mythische plaats te vinden. Maar vermoedelijk zal het vooral bij dromen blijven, want de plaats, het vermoedelijke fort Elinio, zal waarschijnlijk op of dicht langs de Maasoever hebben gelegen. In de loop van de Middeleeuwen, in de periode van de 11e t/m 15e eeuw, vindt er ten zuiden van Vlaardingen, dus langs de Oude Maas een enorme erosie plaats. Zelfs Vlaardingen dreigt te worden opgeslokt door de Maas. De eventuele resten van een Romeins fort zullen zodoende ver-moedelijk door de Maas zijn opgeruimd. Mogelijk dat er ooit nog eens resten van het fort bij hele diepe baggerwerkzaamheden in de strook langs de Rivierzone aan het licht komen. Het zou een spectaculaire vondst zijn.

Slavenburg

De naam Slavenburg is bekend van de benaming voor de gevangenis die in 1601 gebouwd werd van tufsteen om de galeislaven te huisvesten die voeren op de rode galei te Vlaardin-

Lag er ter hoogte van Vlaardingen een Ro-meins fort? Op deze middeleeuwse kopie (de Tabula Peutingeria-na) van een Romeinse wegenkaart staat de plaats Flenio afgebeeld die mogelijk bij Vlaar-dingen heeft gelegen. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

gen. Deze gevangenis lag aan de zuidzijde van de Grote Kerk. De naam Slavenburg voert echter verder terug. Oude historische bronnen, zoals in de handvesten, zinspelen op de aanwezigheid van een oudere burcht te Vlaardingen.³ In de handvesten kunnen we lezen⁴: “Ja de Romeinsche Keizer (d) Claudius, uit Brittannien, dat hy onder schattingen gebragt hadde, wederkeerende, zoude, omtrent het (e) jaar 44. na Christus geboorte, in dat land de Slaaven en by het Kasteel Slaaavenburch een Stede hebben gebouwd, die hy Vlaardingen noemde.” Direct erop trekt de auteur van de handvesten de mededeling in twijfel: “Dog wy vernemen, dat alles met reden te mogen verwerpen, aangezien geene van die zaken zyn voortgebracht van zulke Schryvers, die geleefd hebben, wanneer dezelve zouden zyn gebeurt, maar in tegendeel de (f) oudste van hun allen eerst eeuwen daarna is geboren, en in dit opzigt niet dan verdigte oudheden opgeeft.” Zou Slavenburg daarmee een echt luchtkasteel zijn? Misschien is het een verre verwijzing naar de resten van een Romeins fort dat in de Romeinse Tijd langs de Maas ter hoogte van Vlaardingen heeft gelegen en waar-van de eventuele resten vermoedelijk tot in de elfde eeuw, toen de grote overstromingen aanvingen, te zien zal zijn geweest. Of is er een relatie met een ‘Noormannenburg’?

‘Noormannenburg’

In Nievelt (handvesten IX) kunnen we lezen dat: “De verschansingen, welke de (b) Noor-mannen in of omtrent den jare 889. tegen de Franken, naderhand Hollanders genaamt, te Vlaardingen maakten, met die Plaatze door vesten of wallen te versterken (...)” En ook hier zijn er weer de nodige twijfels omtrent de herkomst van de bronnen. Archeologisch onder-zoek geeft nu echter toch enige steun aan de gedachte dat Vlaardingen de moeite van het verdedigen waard moet zijn geweest. Hetgeen reeds uit historische bron werd vermoed, namelijk dat Vlaardingen teruggaat tot tenminste de achtste eeuw, is door archeologisch onderzoek bevestigd. Dit blijkt uit vondsten die gedaan zijn op de locatie Fonotheek, Hoog-straat (ter hoogte van Blokker) en de Visbankflat. Interessant is de recente ontdekking van resten van Vikingschepen op de locatie ‘Gat in de Markt’. Deze vondst toont, tezamen met andere, dat Vlaardingen was opgenomen in een internationaal handelsnetwerk. Vlaardin-gen ontwikkelde zich tenminste in de 11e eeuw tot een belangrijke handelsnederzetting. Daarmee was het ook kwetsbaar voor aanvallen van buitenaf. Zou verdediging dan niet wenselijk zijn geweest? Hoe belangrijk de nederzetting Vlaardingen al in de negende en tiende eeuw zal zijn geweest weten we niet. De Vikingen zullen op hun rooftochten zeker ook Vlaardingen gepasseerd hebben. Verdediging door middel van grachten en wallen is dan ook zeker niet uitgesloten, maar enig bewijsmateriaal hiervoor ontbreekt tot op he-den.

Slag bij Vlaardingen

Met vrij grote zekerheid kunnen we op historische gronden stellen dat ten tijde van de slag bij Vlaardingen in 1018 er wel degelijk een burcht bij Vlaardingen moet hebben gelegen. In het volgende artikel in dit nummer van Tijd-Schrift wordt nader op dit onderwerp inge-gaan.

Kastelen

In de 13e eeuw gaat de lagere adel in navolging van de hogere adel ook over tot het bouwen van kastelen. Zo bouwen rond 1240 de boers Nicolaas en Reinier van Hoylede elk een kas-

teel in Vlaardingen die later bekend zouden worden onder de namen Joffer Aechtenwoning en Holy. Een dergelijk kasteel werd als volgt gebouwd: op het oorspronkelijke maaiveld begon men met de bouw van een bakstenen toren. Nadat de circa 12 tot 14 meter hoge toren gereed was gekomen, groef men rondom op enige afstand van de toren een tenminste vijf meter brede gracht. De vrijgekomen grond wierp men tegen de heuvel op, waardoor deze als het ware in de heuvel kwam te liggen. Dergelijke kasteeltorens met heuvels noemen we mottekastelen. Deze mottes dienden ter verdediging van de eigendommen van een adellijk persoon, maar hadden in de praktijk vooral een functie als statussymbool. Naast de twee mottekastelen Joffer Aechtenwoning en Holy kennen we nog het kasteel Steenhuizen en het door archeologen ontdekte kasteelterrein op het voormalige Kolpabadterrein (thans 'd' Engelsche Boomgaert'). Mogelijk zijn er nog meer kastelen geweest. Er zijn namelijk aanwijzingen dat bij de vroege ontginningsboerderijen, dat zijn boerderijen die een belangrijke rol hebben gespeeld bij de ontginning van de wildernis van Vlaardingen in de elfde en twaalfde eeuw, in de 13e eeuw kasteeltorens worden gebouwd. Zo zijn er vermoedens over een kasteelterrein in de boomgaard achter de van oudsher bewoonde boerderij Hoogstad.

Tekening van de riddershofstad Holy omstreeks de 17e eeuw. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Op de locatie Zwarte Paard legden archeologen een klein rechthoekig gebouw bloot. Dit zouden de resten kunnen zijn van een klein poortgebouw of een tolhuis. (Foto VLAK)

In de 14e eeuw hebben deze kastelen veel te lijden van de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Veel edelen kozen in 1351 de Hoekse kant. Achteraf een ongelukkige keuze, want de Hoeken delfden in 1351 het onderspit. In dat jaar hopte het Kabeljauwse leger uitgerust met blijden van het ene kasteel naar de andere. Als munitie gebruikte de belegeraars stenen uit de Vlaardingse straten (vermoedelijk was de Markt toen als enige straat bestraat). In het gevolg van deze kasteelbestormers bevond zich ook dichters Jan van Vlaardingen die tussen de belegeringen voor enige verpozing zorgde. De ingenomen kastelen werden vervolgens tot de laatste steen toe afgebroken en de grachten werden dichtgeworpen, waarna het terrein onbruikbaar werd gemaakt door de aanplant van een boomgaard. Zo is tenminste gebleken bij de locatie de d' Engelsche Boomgaert, maar mogelijk dat in de boomgaard van Hoogstad een vergelijkbaar kasteel schuil gaat. En er zijn meer boomgaarden bij Vlaardingse boerderijen..... De kastelen die de Hoekse en Kabeljauwse twisten overleefden, werden uiteindelijk in later tijden alsnog gesloopt. Bijvoorbeeld ten tijde van de Tachtigjarige oorlog. Of zelfs nog betrekkelijk kort geleden zoals de kasteeltoren van Holy die pas in de 19e eeuw is gesneuveld.

Verdediging stad

In de 13e en 14e eeuw werd menig Hollandse stad voorzien van grachten, stenen muren en poorten om de ingezetenen te beschermen. Voor Vlaardingen ontbreekt tot nu toe elke aanwijzing voor stenen muren en poortgebouwen. In historische bronnen wordt wel gesproken van de Quade poort, die vermoedelijk ter hoogte van de aansluiting Maassluisdijk - nederzetting Vlaarding, gezocht moet worden. Tevens zou er een Vuilpoort zijn, die vermoedelijk aan de Kortedijk lag. Mogelijk dat het hier om eenvoudige gebouwen handelt. Of dat het slechts gaat om een juridische grens die niet of nauwelijks een fysieke barrière vormde. In 2001 zijn langs de Kortedijk, op de voormalige locatie 'Zwarte Paard', de resten van een klein rechthoekig stenen gebouw aangetroffen uit de 15e eeuw. De omvang is te klein voor een woonhuis. Tezamen met de ligging direct langs de straat doet vermoeden

dat het hier misschien om een eenvoudig poortgebouw gaat of een tolhuis. De Kortedijk rekende men namelijk in die periode niet tot de stad Vlaardingen. De stadsgrens lag ter hoogte van de sluizen. Aanwijzingen voor muren ontbreken geheel. Wel zou de Biersloot die vermoedelijk in de dertiende of veertiende eeuw is aangelegd, naast transportader, ook als verdedigingsgracht beschouwd mogen worden. Tezamen met een deel van de Vaart, de Haven en de Maas, gaf hij toch enige bescherming aan binnendringers. Dat deze bescherming niet veel voorstelde, blijkt wel uit de plundering die plaatsvond op 2 juni 1574 waarbij een groot deel van Vlaardingen in vlammen opging. In die periode legde men ter bescherming van de sluizen ook een schans aan ter hoogte van de Vlaardinger Driesluizen aan de Kortedijk. Ook hiervan is echter archeologisch gezien nog geen spoor van teruggevonden. Veel meer dan aarden wallen en mogelijk droge grachten zal het ook niet geweest zijn.

Literatuur

Jungerius, E., en L. Smits, 1988: Een groepsbegraaving te Wassenaar. In: Westerheem, jaargang 37, nr.2, p. 71-74.

Nievelt, M., 1772: Handvesten , octroyen, privilegiën en regten aan de stede Vlaardingen. 's Gravenhage.

Ridder, T. de, 2001: Op zoek naar de Romeinse A20 en de plaats Flenio. In: Terra Nigra 151, p. 26-38.

Noten

- ¹ Jungerius en Smit 1988.
- ² Zie voor een uitgebreide beschrijving De Ridder 2001.
- ³ Nievelt 1772, p. 469.
- ⁴ Nievelt 1772, II.

De burcht van Dirk III

Tim de Ridder

Inleiding

Eén van de meest intrigerende burchten binnen het graafschap Holland is de burcht van Dirk III. Deze burcht speelt een belangrijke rol bij de slag bij Vlaardingen in 1018 die uitgebreid en gedetailleerd beschreven wordt door de monnik Alpertus van Metz. Zijn relaas biedt veel aanknopingspunten voor een reconstructie en daarmee een hypothetische situering van de burcht. Dit artikel betreft een samenvatting van een tekstanalyse van het relaas van Alpertus over de slag bij Vlaardingen die binnenkort elders in uitgebreide vorm zal worden gepubliceerd. Besloten wordt met een hypothetische reconstructie van de slag en de ligging van de burcht.

Situatie Vlaardingen rond 1000

In 985 verkrijgt graaf Dirk III van keizer Otto II het wildernisregaal, waarmee de graaf het tot zijn eigendom mag rekenen. Het is het startsein van de grootschalige ontginningen in West-Nederland die plaatsvinden vanuit grafelijke hoven. Uit historisch onderzoek is gebleken dat een dergelijk grafelijk hof ook in Vlaardingen moet hebben gelegen, namelijk ter hoogte van de Markgraafaan en het Liesveldviaduct.¹ De aanwezigheid van een omgracht terrein is door archeologisch onderzoek in 1992 bevestigd.² Archeologisch onderzoek in 2000 heeft duidelijk gemaakt dat de gracht rond 1000 AD moet zijn aangelegd.³ Een stichtingsdatum van het grafelijke hof kort na 985 lijkt daarmee vrij zeker. Waarom stichtten de graven juist in Vlaardingen een hof? Door de ligging aan een kruispunt van waterwegen (Oude Maas, Merwede en het Vlaardingstelsel), lag Vlaardingen bijzonder gunstig en was daardoor ook aantrekkelijk voor de graven. Er zijn inmiddels archeologische aanwijzingen dat Vlaardingen zich in de 11e eeuw ontwikkelde tot een belangrijke handelsplaats.⁴ Daarnaast lag Vlaardingen ook vanuit militair oogpunt zeer strategisch. Rondom Vlaardingen, aan de landzijde, lag de wildernis, een moeilijk toegankelijk, drassig, hooggelegen veengebied, waar broekbossen en dieper landinwaarts wouden waren gelegen. Het is zodoende niet verwonderlijk dat de graven hier een versterking bouwden. Vlaardingen ontwikkelde zich in 11e eeuw dan ook tot een belangrijke thuishaven van de graven. Het mag dan ook, zeker in de 11e eeuw, als hoofdplaats binnen het toenmalige graafschap gezien worden.

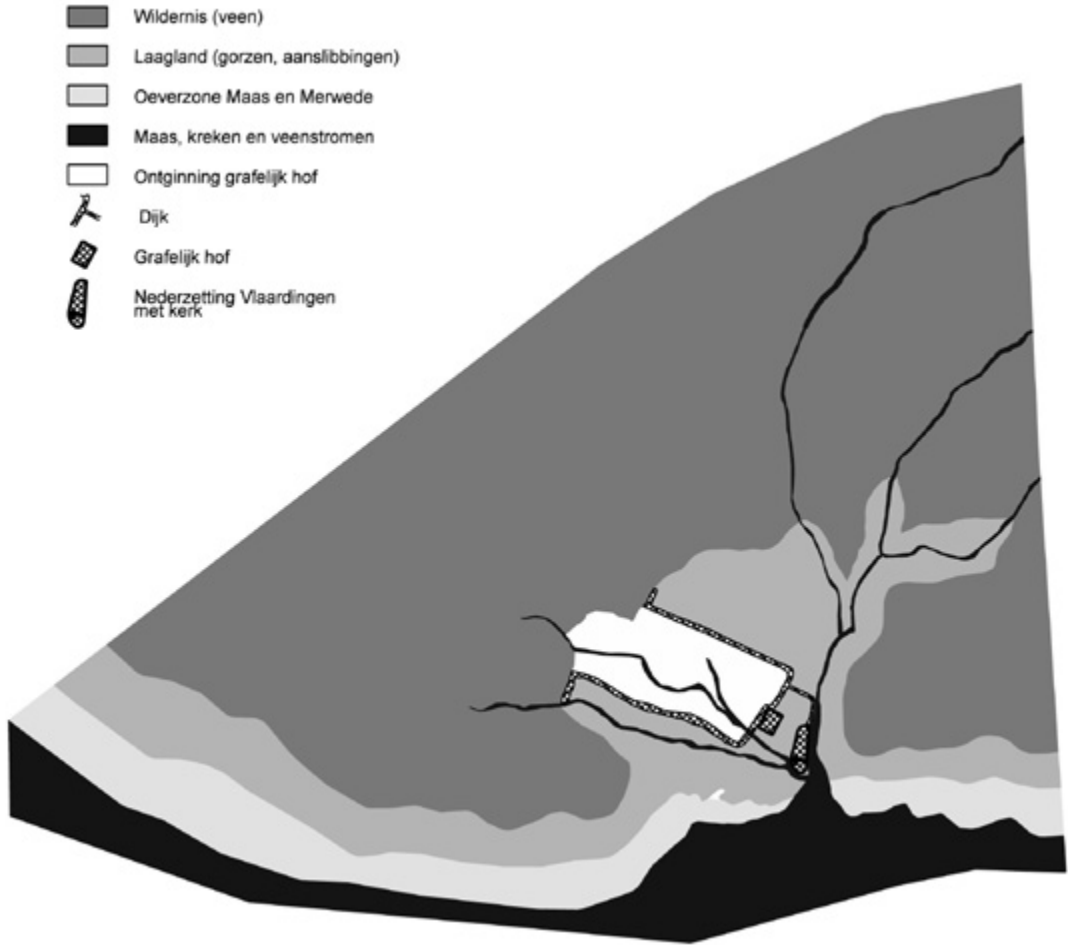
Illegale tolheffing

De graven waren leenmannen van de Duitse keizer en hadden hem dus te gehoorzamen. De keizer was echter ver weg en de graven waanden zich wel veilig in het verre Vlaardingen, dat omgeven was door een ontoegankelijke wildernis. Hierdoor eigenden de graven zich rechten toe die ze eigenlijk helemaal niet toekwamen. De Maas vormde een belangrijke verkeers- en daarmee handelsroute. Graaf Dirk III, die graag een graantje mee wilden pikken van de handel, kwam op het idee om schepen aan te houden en schattingen te eisen, hetgeen door historici doorgaans als tolheffing wordt geïnterpreteerd. Het heffen van tol

was echter een keizerlijk recht, en de schattingen van Dirk III waren dus onrechtmatig. Bovendien waren de schattingen dermate hoog dat hierdoor de handel tussen Tiel en Engeland geheel stil te kwam te liggen. De Tielse kooplieden, die hun inkomsten zagen dalen, deden hun beklag bij de Duitse keizer Hendrik II. De keizer besloot op de rijksdag in 1018 dat zijn opstandige neef Dirk III aangepakt moest worden. Hertog Godfried kreeg de opdracht om de klus te klaren. Op 29 juli vertrok vanuit Tiel een vloot richting Vlaardingen, waar de graaf zich had verschanst in zijn burcht. Het verloop van de slag liep echter geheel anders dan de Duitse keizer voor ogen zal hebben gehad. De monnik Alpertus, afkomstig van Metz, schreef kort erop in een Nederlands klooster binnen het bisdom Utrecht een uitgebreid relaas over de voor de keizer bijzonder tragisch verlopen gebeurtenis.⁵ Uit zijn gekleurd verslag blijkt wel dat de monnik niet bepaald onpartijdig was, maar aan de keizerlijke zijde stond. Alpertus schrijft: “De onzen zijn bij hoog water met de gehele vloot aan gekomen bij Vlaardingen; zo heet dat gebied van de Friezen namelijk. (...) Zodra de Friezen zagen dat zij onversaagd de vlakte met hun legerscharen vulden, en ze geen hulp verwachtten van de mensen in de sterkte (de burcht van graaf Dirk III), omdat ook die, omsingeld door zo’n grote massa, geen enkele vluchtweg hadden, kozen ze dicht opeen positie op hoger gelegen plaatsen en wachten af tot welk krijgsplan de vijanden zouden besluiten. (...) Eén ding was hun tot groot voordeel: rond de gehele vlakte hadden ze dijken aangelegd, hetzij om zich te beschermen tegen het tij, dat bij volle maan altijd extra sterk opkomt, ofwel om vijanden de weg te versperren. De hertog zag dat het moeilijk was om die dijken met zijn troepenmassa over te steken; daarom beval hij de vaandeldragers terug te keren en zich met een omtrekkende beweging om de dijken heen op vlak terrein op te stellen, om, als de Friezen zouden willen vechten, hun aanval gemakkelijker te kunnen opvangen. Toen het leger van de hertog de terugtocht was begonnen, schreeuwde in de achterhoede een elendige schurk, een verwant van de rovers, plotseling dat de hertog in de voorhoede, door

Fantasieprent over de slag bij Vlaardingen die plaatsvond op 29 juli 1018. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Reconstructie van de nederzetting Vlaardingen rond 1000 AD. Lag de grafelijke burcht ten zuiden van de nederzetting Vlaardingen? (Tek. T. de Ridder/ E. van der Linden, VLAK)

een aanval van de Friezen in het nauw gebracht, de strijd ontvlucht was, en dat ieder voor zich maar moest zien dat hij zijn leven redde. Deze leugenpraat verspreidde zich door het leger en daarop zijn allen op de vlucht geslagen; ze zijn zo in paniek geraakt dat ze zich, zonder dat iemand op de hielen zat, hals over kop in de rivier stortten. (...) Intussen stormden de rovers, die zich over de overwinning verheugden, plotseling de vesting uit; op hun paarden reden ze, over de lijken der gesneuvelde heen, naar de plaats waar ze de hertog door een menigte omsingeld zagen. Ze herkenden hem, en op een moment dat hij al in het gezicht gewond was en zijn toestand vrijwel hopeloos, reddden ze hem onmiddellijk uit het gevaar en voerden hem met enkele gevangenen naar de burcht.” Graaf Dirk III liet de hertog gaan op voorwaarde dat deze voor hen bij zijn oom, keizer Hendrik II, zou bemiddelen. Om er zeker van te zijn dat de hertog de afspraak zou nakomen, hield graaf Dirk III enkele krijgsgevangenen achter. De hertog was nog maar net vertrokken, zo vervolgt Alpertus, “of ze hebben zich op de gevallen gestort -en onmenselijkheid ten top- alle lijken de kleren uitgetrokken; nog geen lapje ter bedekking van de schaamdelen hebben ze hun gelaten.” De lijken lagen over een afstand van twee mijl of meer en tekenden zich als een witte lijn langs de oever af. Nog in december vond men negen tezamen gebonden lijken op de oever.

Interpretatie
Elders⁶ zijn de afzonderlijke begrippen uit de tekst ontleed en geïnterpreteerd. Dankzij die tekstanalyse kunnen we tot een schematisch model komen waar de burcht gezocht moet worden. Hier volgt de verkorte interpretatie. De Friezen die zich hebben gevestigd in het

oostelijk van Vlaardingen gelegen Merwedewoud komen vermoedelijk oorspronkelijk uit Vlaardingen. Nadat verkenners de vloot van Godfried hebben gesignaleerd vluchten de Friezen terug naar Vlaardingen waar zij zich terugtrekken in de ten noorden van de grafelijke burcht op hoger gelegen plaatsen op oude stroomruggen of de nog niet ontgonnen wildernis. Nadat het leger van Godfried zich heeft ontscheept langs de Maasoever, trekken zij op naar de burcht. De doorgang wordt echter gehinderd door “fossis”, die of wel sloten/grachten dan wel als dijken kunnen worden geïnterpreteerd. Deze fossis dienden ter bescherming van de nederzetting Vlaardingen tegen het water en tegen vijanden. Mogelijk mogen we de Poeldijkse Watering die het veengebied ontwaterde en ter hoogte van de nederzetting Vlaardingen uitmondde als de hierboven genoemde fossis zien. Er zijn aanwijzingen dat de afstand van de burcht en de nederzetting niet groot zal zijn geweest. De gedachte dringt zich op dat de burcht zich ten zuiden van de nederzetting heeft bevonden. Deze ligging is zeer strategisch. Op die wijze had de graaf zowel zicht op de splitsing van de Oude Maas en de Merwede en directe controle over de Vlaarding die tenminste vanaf de 11e eeuw als belangrijke handelshaven functioneerde. De vraag is: waar precies waar ten zuiden? Ik hoop daar binnenkort uitgebreid nader op in te kunnen gaan.

Literatuur

Brugge, ter, J.P, 1992A: De opgraving ‘Hogewerf’ te Vlaardingen. In: Terra Nigra, nr. 124, p. 4-6.

Brugge, ter, J.P., 1992B: Ad Flaridingun. Een onderzoek naar de middeleeuwse ontginningsgeschiedenis van Vlaardingen. Afstudeerscriptie. Leiden.

M.P. Defilet en T. de Ridder, 2001: Grafelijk hof te Vlaardingen kort na 985 aangelegd. Datering oudste hof van Holland door C14-datering bevestigd. In: Terra Nigra 150, p. 50-54.

Defilet, M.P., en T. de Ridder, 2004: Van Schravendijkplein 1.090. Basisverslag. VLAK-verslag 5.1.

Graaf, R.P., de, 1996: Oorlog om Holland. 1000-1375. Hilversum.

Henderikx, P.A., 1987: De beneden-delta van Rijn en Maas. Landschap en bewoning van de Romeinse tijd tot ca. 1000. Hollandse Studiën.

Hoek, C., 1973A: De Middeleeuwen. In: T. Vos-Dahmen von Buchholz (red.): Van steurvisser tot stedeling.

Hoek, C., 1973B: De hof te Vlaardingen. In: Holland, vijfde jaargang, nr. 2, p. 57-91.

Jacobi, H.W., 1997: Muntvondsten uit het tracé van de Willemspoortunnel te Rotterdam. In: BOOR-balans 3, p. 279-298.

Ridder, T. de, 2000: Van donk tot stad. Vlaardingen. VLAK-overdruk nr.3.

Ridder, T. de, 2002: Waar ligt het oude Vlaardingen? Een nieuw model voor een oude stad. In: Terra Nigra 155, p. 36-53.

Ridder, T. de, K. Vlierman, A.H.L. Vredenbregt, (in druk): Vikingen in Vlaardingen. In: Westerheem.

Ridder, T. de, in voorbereiding: Waar ligt de burcht van Dirk III?

Noten

- ¹ Hoek 1973B.
- ² Ter Brugge 1992A en 1992B.
- ³ Defilet en De Ridder 2001.
- ⁴ De Ridder, Vlierman en Vredenbregt in druk.
- ⁵ Van Rij 1982.
- ⁶ Naar verwachting zal op korte termijn een uitgebreidere versie gepubliceerd worden in het archeologische tijdschrift Terra Nigra (De Ridder in voorbereiding).

Sorry...

In Tijd-Schrift 91 drukten wij bij het stukje over de winnaars van de Restauratiepenningen 2003 de foto’s van de gerestaureerde gebouwen af. De foto van de Sarijnenhove was echter aan de bovenkant wat ongelukkig afgesneden, hetgeen het gebouw en de foto-graaf geen recht deed. Met excuses hierbij de hele foto. (Foto: A.J. van Bommel)

Het luchtdoelgeschut bij boerderij Hoogstad (1939)

Jeroen ter Brugge

In de collectie van het Vlaardings Museum bevinden zich twee grote houten munitiekisten en een bijbehorend karretje. De kisten werden in 1992 aangetroffen in de stal van boerderij Hoogstad (Westlandseweg 258, voorheen Broekweg 3) en bevatten van oorsprong granaten van het achter de boerderij gelegen luchtdoelgeschut van het Nederlandse leger. Tezamen met een granaathuls, geweerkogelhulsen en een tweetal 'tijdbuizen' (die het moment van ontploffen van de granaten in de lucht bepalen), die recentelijk in de boomgaard werden gevonden, vormen deze een tastbare herinnering aan de oorlogsverrichtingen in Vlaarding.

Daar waar zich nu ongeveer op het bedrijventerrein het pand van de firma Servo-Wrap bevindt, werd in de zomer van 1939 door het Nederlandse leger een luchtdoelgeschut geplaatst. De oorlogsdreiging vanuit Duitsland en de aanwezigheid van een belangrijke en vrijwel onbeschermd industriële en haveninstallatie rondom de Waterweg, maakte de plaatsing van dergelijke geschutten noodzakelijk. Net buiten de bebouwde kom en net in het toen nog zelfstandige Vlaardinger-Ambacht werd in korte tijd een 7,5 Vickers Armstrong kanon geplaatst, terwijl voor de 3e Batterij Luchtdoelartillerie afdeling een tweetal houten barakken werd opgetrokken. De barakken stonden in de achter de boerderij gelegen 'kleine boomgaard', direct achter de sloot die de boomgaard scheidde van het boerderijcomplex. Eén barak werd gebruikt als kantine en de andere als onderkomen van de officieren. De manschappen werden voor een deel ondergebracht op de zolder van het grote pand, waar boer Vellekoop met zijn gezin woonde. Een ander deel, waaronder de commandant, sliepen in de Julianaschool. Het geschut was permanent bemand, waarvoor ongeveer vijftig soldaten in wisseldienst ter beschikking stonden.

De Batterij stond onder commando van reserve-kapitein Tuijn. Omdat het geschut vrij kwetsbaar was bij vijandelijke beschietingen, ontwierp deze Tuijn hiervoor een beschermingskoepel, die bij naderend vuur gesloten kon worden. De werf van Figee zorgde voor de uitvoering. Het was deze koepel die de aanleiding vormde voor een bezoek in 1939 van prins Bernhard. Ter gelegenheid van dit bezoek aan de Batterij werd door de Vlaardingse fotograaf Piet van den Berg een serie foto's gemaakt. Zonder dit prinselijk bezoek waren er waarschijnlijk geen afbeeldingen van dit stukje oorlogsgeschiedenis gemaakt; in ieder geval zijn die niet bekend.

Voor het uitbreken van de oorlog op 10 mei 1940 werd er regelmatig geoefend met het

Tijdbuis van een granaat, zoals die vanaf het luchtdoelgeschut Hoogstad werden afgeschoten. Gevonden in een slootkant van boerderij Hoogstad. (© Collectie Visserijmuseum/Vlaardings Museum)

Vertrek Prins Bernhard vanaf boerderij Hoogstad na het bezoek aan het luchtdoelgeschut. In het midden Prins Bernhard, met links van hem, op de achtergrond, dokter C. Moerman. (© Collectie Visserijmuseum/Vlaardings Museum)

Bezoek van Prins Bernhard teruglopende na een bezoek aan het luchtdoelgeschut, tussen de gebouwen van boerderij Hoogstad. Op de achtergrond een barak in de 'Kleine Boomgaard'. Links in uniform: Prins Bernhard. (© Visserijmuseum/Vlaardings Museum)

luchtdoelgeschut. Vanaf deze dag werd het luchtdoelgeschut zelf doel voor vijandelijke bommenwerpers. Rond half vijf 's ochtends werd de batterij onder vuur genomen door twee vliegtuigen met mitrailleurvuur en door het afwerpen van een viertal bommen. De batterij werd gemist, maar het geschut raakte wel één van de vliegtuigen die aan de zuidzijde van de Waterweg als gevolg hiervan neerstortte. Rond zes uur 's avonds volgde een volgende aanval waarbij de afgevoerde bommen de stal van de boerderij van Cors in 't Hout, op circa 200 meter afstand, raakte. In de herbouwde stal werd later een gedenksteen geplaatst, die herinnert aan de gedeeltelijke verwoesting van de boerderij.

Het luchtdoelgeschut werd kort na de capitulatie ontmanteld en de geschutsstukken werden op affuiten van de Wehrmacht afgevoerd. De barakken werden afgebroken en de (relatieve) rust keerde op Hoogstad weer.

Overigens bleef de zichtbare aanwezigheid van de verdedigingswerken niet beperkt tot het luchtdoelgeschut. Op hun beurt trachtte de Duitse bezetter de vijand in de omgeving van Vlaardingen te weren door het plaatsen van een raster van zware palen in de weilanden. Hiermee probeerde de bezetter landingen door zweefvliegtuigen met geallieerde troepen te voorkomen. Ook weilanden bij Hoogstad kregen zo de eigenaardige aanblik van een reuzen-spijkerbed.

Het luchtdoelgeschut achter boerderij Hoogstad met geschut, munitiekisten en hulzen. Opname 1939. (uit: De Schok van het Onbekende, p. 57)

Verhalen van steden

Dagprogramma Stadswapens (11 & 12 september 2004)

Open Monumentendag 2004 staat in Vlaardingen in het teken van het Vlaardingse stadswapen. Hiermee neemt Vlaardingen deel aan het provinciale project 'Verhalen van Steden', waarin ook Zoetermeer, Leiden, Gouda, Delft, Gorinchem en Dordrecht participeren. Over de stadswapens van de participerende steden is door Willy Hilverda een handzaam boekje geschreven. De herkomst en achtergronden van de stadswapens wordt hierin uit de doeken gedaan en ook is per stad een rondwandeling opgenomen, langs plaatsen waar het desbetreffende wapen in het straatbeeld te zien is.

In het Visserijmuseum is in de Muziekzaal een expositie over het Vlaardingse stadswapen, met voorwerpen uit de collecties van het Stadsarchief en het museum, ingericht. Het stadswapen werd veel gebruikt om de autoriteit van de stad uit te drukken en op objecten van de stad, zoals brandijzers, zegelstempels, vlaggen etc, is het dan ook veel weergegeven.

De opening van de Vlaardingse Open Monumentendag vindt om 12.00 uur in het Visserijmuseum plaats door de wethouder van onderwijs, mevrouw A. Attema.

Leerlingen van groep 7 en 8 van het basisonderwijs hebben zich in de weken voorafgaande aan Open Monumentendag bezig gehouden met het ontwerpen van hun ideale stadswapen voor Vlaardingen. De drie mooiste ontwerpen krijgen een mooie (locale) prijs, maar de hoofdprijswinnaar dingt ook mee naar de provinciale hoofdprijs, die bestaat uit een bezoek van de hoofdrolspeler van de nieuw speelfilm over Floris aan de klas. Wethouder Attema draagt ook zorg voor de overhandiging van de prijzen. Alle ontwerpen worden gedurende 11 en 12 september in de Muziekzaal getoond.

Gevelsteen in de voorgevel van het Stadsarchief, oorspronkelijk afkomstig van boerderij Emous. Naast de centrale voorstelling van Jezus met de Emmaüsgangers de wapens van Babberspolder, Vlaardingen, mogelijk Zouteveen en Vlaardinger-Ambacht. 1^e helft 17^e eeuw.

Het museum is gedurende Open Monumentendag gratis toegankelijk en is geopend van 12.00 tot 17.00 uur.

Strijd om het Vlaardingse gemeentewapen

Harm-Jan Luth

Inleiding

Er is in de loop der tijd al veel geschreven over het stads- en gemeentewapen van Vlaardingen. Gemeentearchivaris C. Postma deed dat in 1966 in deel XII van de Zuid-Hollandse Studiën, waarop de bekende A. Bijl Mzn. hem een jaar later op een aantal punten finzinnig corrigeerde in een artikel in Spiegel der Historie. Matthijs A. Struijs deed tenslotte in 1993 een flinke duit in het zakje door in het gemeentelijke blad 'De Torenkijker' uit te leggen dat het huidige Vlaardingse Stadswapen een historische vergissing is en dat is het, ook al heeft dat niets te maken met het onderwerp van deze bijdrage.

Nergens las ik namelijk echter iets over het 'wapenrelletje' dat in Vlaardingen in 1965 plaatsvond. Het College van B&W hield zich ermee bezig, de kranten schreven er uitgebreid over en zelfs de toen al 12 jaar gepensioneerde gemeentearchivaris Sigal bemoeide zich er vanuit Zeist mee.

Het echte Vlaardingse stadswapen; in: Hant-vesten, octroyen, etc., 1772. (Collectie Stadsarchief Vlaardingen)

De aanleiding

Op 11 augustus 1965 ontving burgemeester Heusdens de heren J. Thurmer en J. Zoutendijk. Zij boden hem het eerste exemplaar aan van de grammofoonplaat van de wekelijkse samenzang in de Grote Kerk 'Kom zing met ons en doe als wij'. De opbrengst van de verkoop van deze plaat, die fl. 8,- kostte, zou ten goede komen aan het restauratiefonds van de Grote Kerk.

Het was een genoeglijk onderonsje totdat Thurmer zijn (volgens de krant) "grote voorliefde voor de heraldiek" liet blijken. Hij maakte van de gelegenheid gebruik om de burgemeester ervan te overtuigen dat het gemeentewapen zoals dat officieel gebruikt werd, niet correct was. "Een grondig onderzoek had hem geleerd dat rond het wapen nog een spreuk hoort te staan: 1 Tim. 6:12: Grijpt naar het eeuwige leven. Ter illustratie had de heer Thurmer voor de burgemeester een afbeelding meegebracht van het wapen zoals het er eigenlijk behoort uit te zien."

J. Thurmer laat op 11 augustus 1965 aan burgemeester mr. J. Heusdens zien hoe het gemeentewapen z.i. hoort te zijn. (Foto NVC; collectie Stadsarchief Vlaardingen)

Burgemeester Heusdens beloofde serieus onderzoek naar deze zaak te laten doen, maar bepaalde zijn gedachten verder bij het eigenlijke doel van deze ontvangst: de restauratie van de Grote Kerk en de langspeelplaat waarvan men 5.000 exemplaren hoopte te verkopen.

De schrijvende pers meldde alvast triomfantelijk dat de heer Thurmer goede papieren had omdat hij zijn gegevens bij de Hoge Raad van Adel had gehaald.

Het onderzoek

De burgemeester wendde zich spoorlags met de afbeelding tot het Gemeentearchief, want waarnemend gemeentearchivaris A. Soeteman stuurde 14 dagen later een brief aan het College van B&W waarin hij uitlegde dat 'het wapen van Thurmer' (met wapenspreuk dus) gemaakt was naar de afbeelding van het zegel dat door de Hervormde kerkenraad

van Vlaardingen in de 18de eeuw werd gebruikt op attestaties van vertrekkende kerkleden. Op 24 juli 1816 had de Hoge Raad van Adel bevestigd dat de beschrijving van het officiële Vlaardingse gemeentewapen was: “Van goud, beladen met een klimmende leeuw van keel. Het schild bedekt met een gouden kroon, bezet met dertien paarlen en vastgehouden door twee griffioenen.”

En Soeteman besloot zijn brief met de zin: “Uit bovenstaande moge blijken, dat de spreuk bij de bijgevoegde afbeelding niet bij de afbeelding van het huidige gemeentewapen van Vlaardingen behoort.”

Na ampel beraad en na het zien van de bewijsstukken, stuurden B&W een brief naar Thurmer waarin hem duidelijk werd gemaakt dat hij het bij het verkeerde eind had. Bovendien werd dit in een persconferentie (door de legendarische voorlichter Han Spruijt) waarschijnlijk met gepaste triomf meegedeeld.

Nog niet afgelopen

Wie had gedacht dat Thurmer nu de handdoek in de ring zou gooien, kwam bedrogen uit. Op briefpapier van zijn bedrijf J. Thurmer (Shipmate vlaggen), antwoordde hij op 28 september. Hij had twee bewijzen voor het feit dat de spreuk er wel bij hoorde. Allereerst was hij in het bezit van een fotokopie van een brief van 30 januari 1815. In die brief aan de Hoge Raad van Adel, bedoeld om het wapen te registreren, gaf de toenmalige burgemeester Hendrik Ludwijn van Linden van den Heuvell door, dat het wapen is zoals hiervoor omschreven en dat deze tot omschrift heeft: “Grijpt naar ‘t Eeuwig leven, 1 Tim. 6 vers 12.” In de tweede plaats voerde Thurmer aan dat ook de bekende “Nederlandsche Stad- en Dorp-beschrijver L. van Ollefen” in zijn boek van 1793 exact hetzelfde meldt. Hij hield zijn bewering dus ten volle staande.

De pers genoot en opnieuw stond de hele affaire in geuren en kleuren in de krant, feitelijk maar ook op 30 september en 1 oktober becommentarieerd in column-achtige stukjes.

Versterking

B&W kregen er denkelijk schoon genoeg van. Wie zou Thurmer en de krant kunnen overtuigen?

De chef van de afdeling juridische en kabinetszaken werd ingeschakeld. Hij schreef op 5 oktober aan B&W dat Thurmer er toch echt naast zat. De genoemde zogenaamde bewijsstukken waren hem bekend, maar hij wees erop dat het toch wel typisch was dat de Hoge Raad van Adel in 1816 het wapen zonder omschrift had vastgesteld terwijl Van Linden van den Heuvell wel dat zinnetje had genoemd. Hij noemde het zinnetje van Van Ollefen een historische vergissing, die door burgemeester Van Linden van den Heuvell was overgeschreven en die nu voor de derde maal door Thurmer was begaan. Hij adviseerde Thurmer hiermee de mond te snoeren. “De Hoge Raad van Adel heeft zich evenwel niet vergist.”

Burgemeester en wethouders hield dit – wellicht onzeker geworden en bang voor vervelende publiciteit – blijkbaar even in beraad, want er gebeurde niets en ook de kranten wachtten af.

Het verlossende woord

Maar op 18 oktober 1965 sprak het orakel uit Zeist, wie anders dan de gepensioneerde

*Het kerkzegel van de
Nederlandse Hervormde kerk van Vlaardingen, met omschrift.
(Collectie Stadsarchief Vlaardingen)*

archivaris en allesweter M.C. Sigal, het verlossende woord: Soeteman, het College en de chef juridische en kabinetszaken hadden het bij het rechte eind.

Hij schreef: “In verband met hetgeen ik onlangs in de N.V.I.C. las over een door de heer J. Thurmer gemaakte opmerking over het Vlaardingse stadswapen, ben ik zo vrij U het volgende mede te delen.” En dan volgt een serie steekhoudende argumenten die alle goedbedoelde charlatanerie de mond snoeren. Het wapen van Vlaardingen is ontleend aan dat van de graven van Holland. De griffioenen als schildhouders zijn er later bij verzonnen. In het belangrijke werk van Van Nievelt, “De hantvesten, octroyen, privilegiën etc.” staat het kerkelijke zegel, dat het wapen met de spreuk verenigt, maar dat alleen door de kerkenraad werd gebruikt. Op het titelblad staat het stadswapen echter levensgroot afgebeeld zonder de spreuk, want die hoorde immers slechts bij het kerkelijk zegel.

Dat het hier om twee verschillende zaken gaat blijkt ook het boek “Op uw stoel door uw land” van dr. E. Laurillard die nadat hij het Vlaardingse wapen beschreven heeft, opmerkt dat dit wapen ook in het kerkzegel is opgenomen, “maar hierbij heeft men – nogal vergezocht – de aanblik van die grijpvogels (de griffioenen dus; HJL) het randschrift doen aannemen: Grijpt naar het eeuwige leven. 1 Tim. vs. 12.”

Slechte verliezer

Vier dagen later deelden B&W aan J. Thurmer, Mozartlaan 26 en aan de krantenredacties mee hoe het nu echt zat. Van beide geadresseerden werd voor zover bekend niets meer vernomen.

De Nieuwe Vlaardingsche krant die tot dan toe over deze kwestie in soms wel drie kolommen had bericht, deed er als slecht verliezer volledig het zwijgen toe. Er was belangrijker nieuws: er waren nieuwe plannen voor de aan te leggen afrit van het Liesveldviaduct!

Wetenswaardigheden

In haar laatste vergaderingen heeft het bestuur van de HVV extra aandacht geschonken aan het cultuurhistorisch erfgoed van onze stad. Met name de communicatie daarover met het gemeentebestuur geeft, ondanks een goede verstandhouding, toch weinig hoop voor de toekomst. Het is ons inziens goed u deelgenoot te maken van wat er zo al de laatste tijd is gepasseerd en door middel van deze rubriek u de komende tijd bij te praten.

Vorig jaar heeft de HVV een aantal malen forse kritiek geuit, met name over het ambitieuze Rivierzoneplan. Met de intentie en ambities van het plan kan de HVV leven, maar helaas wordt er weinig rekening gehouden met het behoud of de invulling van het cultuurhistorisch erfgoed. De opmerkingen die wij daarover plaatsten vonden weinig of geen gehoor. En zo zijn er nog wat zaken waar het bestuur geen goed gevoel aan heeft overgehouden.

Het kost veel tijd en energie om voor alles de barricaden op te gaan en veelal werkt dat ook averechts. Een open dialoog zou een beter resultaat moeten opleveren, dachten wij. Vanuit het College en Gemeenteraad werd deze mildere handelswijze gewaardeerd en we dachten hiermee een goede weg te zijn ingeslagen. Tenslotte moeten we toch gezamenlijk werken aan een goed leefmilieu in Vlaardingen. Maar helaas zijn deze schaarse zonnestraaltjes inmiddels door duistere wolken ons al weer ontnomen.

Zienswijze Rivierzone

Na de forse kritiek die we vorige zomer op de plannen hebben gegeven, hebben we wat gas teruggenomen en heeft de HVV haar zienswijze in een notitie vastgelegd. Deze notitie was tevens een uitnodiging voor een dialoog met de bestuurders van onze stad. Op 1 oktober 2003 is deze voorafgaande aan de gemeenteraadsvergadering uitgereikt. In die raadsvergadering werd de HVV een aantal malen aangehaald en was men te spreken over de mildere toon die door ons werd gebezigd; voor een dialoog stond men open. Mooi, door middel van goed communiceren moet je toch ver kunnen komen, niet? We zijn nu haast een jaar verder en er is, ondanks de beloftes, nog geen reactie op de notitie en dus ook geen dialoog.

Technische School / Ambachtschool

Over het schoolgebouw aan de Deltaweg is de afgelopen tijd genoeg gezegd en geschreven, ook in Tijd-Schrift. De mening van de HVV is duidelijk: dit gebouw moet behouden worden! Hiervoor zullen wij ons dan ook blijven inzetten. Opvallend is, dat onze nieuwe wethouder Scheffer al gauw wist te vertellen dat de school moet verdwijnen en dat het Vissersmonument naar het Westerhoofd moet worden verplaatst. Al snel bijgepraat na zijn aantreden? Of het gezegde van de klok en de klepel?

Wat extra wrang is, dat het ook laatste uur van de Oude Ambachtschool aan de Oosterstraat heeft geslagen. Alhoewel het gebouw niet op een monumentenlijst voorkomt, vindt de HVV dat het daar wel degelijk op thuishoort. Op de communicatie met de wethouder over de mogelijkheden voor een nieuwe bestemming of al dan niet slopen is in dit geval

niet veel aan te merken. Maar het zal een ieder duidelijk zijn dat verkoop aan een projectontwikkelaar veelal onvermijdelijk sloop tot gevolg heeft. En over zo'n verkoop zijn we natuurlijk flink boos.

Met andere woorden: Vlaardingen is straks in ieder geval één, maar misschien zelfs twee bijzondere schoolgebouwen armer.

Stadsgehoorzaal

Het zal u bekend zijn dat de Stadsgehoorzaal behouden blijft en dat er een forse renovatie met nieuwbouw gaat plaatsvinden. De Stadsgehoorzaal behoort tot de belangrijkste gebouwen die in Vlaardingen in de 'wederopbouwperiode' zijn gerealiseerd. Hoewel het College nog niet is toegekomen aan de bescherming van recente monumenten, zoals de Stadsgehoorzaal, beschouwen wij dit gebouw zeer zeker als een prominent gebouw uit die periode. Om die reden is de HVV verheugd over het behoud en heeft dit het College kenbaar gemaakt.

Echter, de HVV heeft daarbij een aantal vragen gesteld omtrent onderzoek naar de cultuurhistorische waarden van zowel de oude zaal van de Harmonie als die van de Stadsgehoorzaal. Dit is immers een voorwaarde voor verantwoorde planvorming.

"Graag vernemen wij van u, of en op welke wijze wij kennis kunnen nemen van het cultuurhistorisch onderzoek. Wellicht is er ten behoeve van de presentatie van het plan door de architect ook materiaal geproduceerd, waaruit blijkt hoe hij zich van de uitkomsten van dit onderzoek in zijn plannen rekenschap heeft gegeven. Uiteraard hebben wij ook daarvoor belangstelling.

Enige zorg hebben wij ten aanzien van Villa IJzermans. Dit belangrijke door het Rijk beschermd monument is immers pal naast de Stadsgehoorzaal gelegen. Hoewel wij dit uit de gepubliceerde tekening niet goed kunnen opmaken, komt het ons voor dat dit gebouw verstopt raakt achter de door u geplande nieuwbouw.

Ongetwijfeld heeft u in deze beide kwesties niet alleen uw monumentencommissie geconsulteerd, maar aangaande Villa IJzermans ook advies ingewonnen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Wij stellen het op prijs ook de inhoud van deze adviezen te kennen."

De reactie die hier na enige tijd van de ambtelijke afdeling op volgde schoot het bestuur in het verkeerde keelgat. Onzorgvuldig, onjuist en zelfs niet beantwoord. Op 19 juli is een schrijven gericht aan burgemeester Bruinsma, met de vraag zijn invloed aan te wenden voor een serieuze beantwoording op onze vragen. Wij wachten af.

Vissersmonument

Ongetwijfeld heeft u in de pers of anderszids iets gelezen over de voorgenomen verplaatsing van het Vissersmonument. De gebeurtenissen begonnen op een gegeven moment de vorm aan te nemen van een soap. Iedereen had wel een mening, met als resultaat onduidelijkheid alom. Wat is er nu aan de hand.

Nadat in 1989 de HVV het Vissersmonument had geadopteerd, kwam al snel de gedachte op dat het monument verplaatst zou moeten worden. De reden daarvoor is de on-

waardige plaats na de aangepaste verkeerssituatie aan het Grote Visserijplein. Verplaatsing is toen niet doorgegaan. In 1995 is het plan weer nieuw leven ingeblazen. Er werd toen voorgesteld het Vissermonument te plaatsen aan de Westhavenkade, naast de nieuwe fiets-en voetgangersbrug tegenover de Parallelweg. Met name de onlangs overleden Matthijs Struijs, lid van de commissie Vissermonument van de HVV, heeft zich ingezet om deze plek te verwezenlijken. Vanwege hoge kosten kwam het ook toen niet tot verplaatsing.

Afgelopen december werden we door de dienst Stadswerk geïnformeerd dat het monument in verband met het ontwikkelen van de ‘Rivierzone’ verplaatst zou gaan worden. Een gemeentelijke werkgroep had intussen al wat plannen en inventariseerde de mening van de HVV over verplaatsing en locatie. “Wat denkt u er van dat de HVV als adoptieouder zitting krijgt in de werkgroep?”, was een wedervraag die wij stelden. Nou, daarvan is niets gekomen, maar uw voorzitter heeft diverse malen beargumenteerd waarom het Vissermonument niet aan de Oosthavenkade tegenover het Open Haarden Centrum, niet aan het Westerhoofd en niet op andere incurante locaties moet komen.

Een zwaarwegend argument om het niet naar het Westerhoofd tegenover ‘Het Platje’ te verplaatsen is, dat bij hoog water het monument dan in het water komt te staan. De ideeën om het dan op een verhoging te zetten werden door ons natuurlijk niet serieus genomen. Daarbij is die plek niet al te ruim en zou het daar ook in de verdrukking staan, weggestopt en onwaardig!

Waarom willen wij het dan graag aan de Westhavenkade tegenover de Parallelweg hebben? Ook op die plek kijkt het richting westen, naar zee. Het is een opvallende plaats, waar jong en oud, Vlaardinger en niet-Vlaardinger, het Vissermonument de aandacht kan geven die het verdient. Het zal de betrokkenheid met dit bijzondere stuk Vlaardings verleden weer aanhalen. Tevens staat het monument daar goed in de route van de ‘Museumkade’, dicht bij de haven van waaruit de haringschepen vroeger vertrokken. Tot slot is het bestuur van mening dat het herdenken en het aandacht geven aan de Vlaardingse vissersmannen die op zee zijn gebleven binnen een Vlaardingse geborgenheid moet plaatsvinden.

Uiteindelijk kregen we de boodschap van Stadswerk dat na veel afwegingen het HVV-voorstel om het Vissermonument naar de door ons voorgestelde plek te verplaatsen, werd omarmd en dat het dit jaar nog zou plaatsvinden. Het zag er allemaal positief uit. Maar in het Vlaardingse weet je het nooit. Via de pers vernamen wij dat de onthulling van het monument in het programma van het ‘Loggerfestival’ op 19 mei 2004 was opgenomen. Dit zonder enig overleg met de adoptieouder, de HVV. U begrijpt dat wij even stevig aan de bel hebben getrokken.

En toen kwamen de wethouders van Stadsontwikkeling en Cultuur in actie. Er bleek bij hen nagenoeg niets bekend te zijn over verplaatsing en zeker niet over de locatie. Wat, onthulling?, aan de Westhavenkade?, nee hoor, de beste plek is aan het Westerhoofd, als het überhaupt verplaatst gaat worden. Ik zei het al: onduidelijk alom ineens. Zo werd uw voorzitter op 14 april ontboden bij de betrokken wethouder. Met een goed gevoel ging ik op bezoek, tenslotte was de al eerder genoemde werkgroep content met het plan en had zij natuurlijk de wethouder ingelicht over hun onderzoek. Maar wat bleek: namens het college wilde de wethouder nou eens precies weten wat de argumenten waren van de HVV om het

naar de ons voorgestelde locatie te verplaatsen, want al dat gedoe in de pers...! Na even tot vijf geteld te hebben, want kennelijk was de wethouder nog niet geïnformeerd door zijn ambtenaren, stak ik maar weer van wal.

Overigens verliep het gesprek en de communicatie daarna goed. Maar pas in juni kwam het antwoord: het Vissermonument zal voorlopig niet verplaatst worden. Het moet allemaal nog eens goed bekeken worden, tenslotte zal er op niet al te lange termijn gebouwd gaan worden aan het Stationsplein en is het daar misschien niet de goede plek. De HVV kan vrede hebben met dit besluit, maar: wordt vervolgd.

Bätz orgel

Eind juni kregen wij het bericht dat het oude Bätz orgel, dat staat opgesteld in de aula van de begraafplaats Holy, waarschijnlijk verwijderd zal worden. Het uit 1857 daterende orgel is al sinds 1911 in Vlaardingen. Het werd geplaatst in de voormalige B-kerk, de Gereformeerde Noorderkerk aan de Kuiperstraat. Rond 1960 verhuisde het naar de Gereformeerde Maranathakerk waar het tot 1985 werd bespeeld. Hierna heeft het enige tijd opgeslagen gestaan en werd het met financiële steun van de gemeente Vlaardingen gerestaureerd en in 1990 opgesteld ter begeleiding voor rouwdiensten in de aula van de begraafplaats.

Nu na 14 jaar is het orgel wederom aan restauratie toe en bleek dat dit een fors bedrag zou gaan kosten. De goedkoopste oplossing zou zijn het orgel te verkopen en een elektronisch instrument aan te schaffen. Nadat de HVV over deze plannen was getipt, heeft zij een aantal orgelliefhebbers en betrokkenen ingelicht over de plannen van de dienst Stadswerk. Op 19 juni j.l. kreeg uw voorzitter van wethouder Van der Velde de boodschap dat het orgel gerestaureerd zal worden. Maar er moest nog wel gezocht worden naar financiële middelen.

Met dit laatste beкроop ons toch weer een angstig gevoel. Waakzaamheid blijft ook hier dus geboden.

Namens het bestuur,
Wout den Breems, voorzitter

Ledenactiviteiten

Aan het begin van dit nieuwe seizoen is er allereerst de Open Monumentendag op zaterdag 11 september. In dit Tijd-Schrift staat er het een en ander over te lezen. De maandag erna start weer de 'Ken uw Stad'-cyclus – een cursus 'Vlaardingen-kunde' georganiseerd door het ServiceTeam VVV Vlaardingen. Het najaarsgedeelte laat u uitgebreid kennismaken met de geschiedenis van Vlaardingen, in velerlei facetten. De middaggroep is al geruime tijd volgeboekt, maar misschien is er op de avondgroep nog een plekje vrij. Belt u mij daarvoor nog overdag naar Arie Ouwendijk, 435 3322.

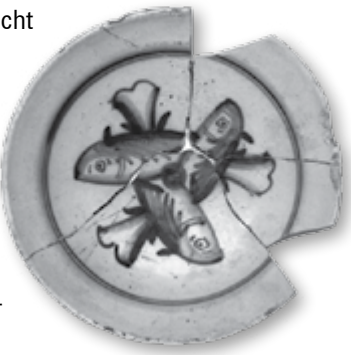
Op **zaterdag 18 september** staat de najaarsexcursie naar Haamstede gepland. Uw opgave is als het goed is reeds binnen (anders bel overdag naar Arie Ouwendijk, 435 3322). We starten die zaterdag om kwart voor negen vanaf de parkeerplaats van het Holy-Ziekenhuis. Er zijn inmiddels een aantal chauffeurs benaderd om passagiers zonder auto mee te nemen. Wilt u de reis liever niet in 'colonne' rijden, zorgt u dan dat u even voor tienden in de hoofdstraat bij de poort naar Slot Haamstede straat (parkeren: even dorp in – eerste gelegenheid links en daar door verschillende hofjes doorrijden tot einde van de doodlopende straat. Is die plek vol, dan neemt u gewoon terwijl u terugrijdt een plekje eerder). U krijgt bij de start bij het ziekenhuis een beschrijving van de dagtocht (en gaat u rechtstreeks, dan krijgt u hem wel in Haamstede).

Slot Haamstede

De eerstvolgende lezing in het nieuwe seizoen gaat over de tentoonstelling die het Vlaardings-/Visserijmuseum momenteel organiseert, n.l. over "Zeeuwen" in Vlaardingen. Op **dinsdag 26 oktober** zal Jeroen ter Brugge ons vertellen over familie en bedrijf van het geslacht De Zeeuw in de Haringstad. Het Visserijmuseum ontving in 2003 en 2004 namelijk voorwerpen en documenten die te maken hebben met het geslacht De Zeeuw. Naar aanleiding van deze schenking heeft het museum rondom deze familie en hun bedrijven in Vlaardingen (scheepswerf, smederij, ijzerhandel, rederij, boerenbedrijf etc.) een kleine tentoonstelling ingericht, die zal duren tot eind oktober (dus tot even na onze lezing). Ter gelegenheid van de tentoonstelling verschijnt er ook een geïllustreerd boekje waarin de stamboom en een korte geschiedenis van het leven en werk van het geslacht De Zeeuw is opgenomen. We zijn voor deze lezing te gast in het museum, en de avond begint om acht uur (open vanaf kwart voor acht) – toegang gratis.

Op **dinsdag 23 november** organiseren we weer een lezing, ditmaal onder de voor velen al bekende titel "Herberg De Visscher – voorbeeld van de drinkcultuur van de Hollanders in de 18^e eeuw". De spreekster van deze avond is Cora Laan. Jaren geleden – nog voor haar afstuderen, hield zij al eens een gelijksoortige lezing, waarvoor we twee avonden te gast waren in het pand waar destijds Herberg de Visscher gevestigd was (nu: Het Waaigat, op de Markt, waar u nog een nagebouwde 'beerpunt' kunt bewonderen als herinnering aan de opgravingen in de negentiger jaren, waardoor o.a. het Vlaardingse Haringbord bekend geworden is).

Inmiddels heeft Cora haar studie bekroond met een proefschrift over dit onderwerp. Daarnaast bestudeerde zij ook de Delftse cultuur (vergelijkbaar met het dichtbijgelegen Vlaardingen, en dankzij uitgebreide bronnen goed gedocumenteerd). Zij illustreert haar voordracht met veel afbeeldingen van schilderijen, voorwerpen en prenten via onze nieuwe beamer-projectie. We zijn te gast in Wijkcentrum De Deel van de Wijkvereniging Hoevenbuurt aan de Baarnhoeve 6. U kunt parkeren achter Lidl op de Winkelhoeve, en de bushalte staat eveneens voor de Winkelhoeve (langs de winkels doorlopen tot achteraan en dan schuin links, tegenover de Apotheek). De aanvang is om 8 uur, en een kwartier vooraf kunt u al een plekje zoeken. Toegang (natuurlijk) weer gratis.

Daarna slaan we de feestmaand over voor wat onze lezingen betreft, en in het december-nummer van Tijd-Schrift zullen we u de onderwerpen van onze lezingen voor komend voorjaar weer doorgeven. Noteer in elk geval de data alvast (altijd de eerste dinsdag na de 20^e van de maand): 26 januari – 23 februari – 22 maart en (tot slot) 26 april.

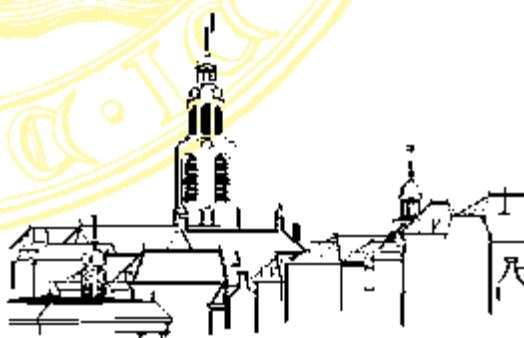
Wij wensen u veel plezier tijdens deze activiteiten.

Arie Ouwendijk.

- Bloemwerken en arrangementen
- Goed gesorteerde snijbloemen
- Bloeiende- en bladplanten
- Bruidsboeketten en corsages
- Rouwwerken
- Verhuur van groendecoratie, o.a. palmen, ficussen, etc.

Bloemsierkunst Jac. Verkuil
Markgraafaan 135
3131 VL Vlaardingen

Tel: 010 - 434 37 04
Fax: 010 - 434 36 98

Historische Vereniging Vlaardingen

internet: www.histervlaardingen.nl
e-mail: info@histervlaardingen.nl